

Helsinški *bilten*

HELŠINŠKI ODBOR
ZA LJUDSKA PRAVA U SRBIJI
Kneza Miloša 4, Beograd;
tel/fax. 011/3349-170; 3349-167;
e-mail: office@helsinki.org.rs
http://www.helsinki.org.rs

BR.146 // JANUAR 2019.

V. Putin u A. Vučić u Beogradu, 17. januar 2019.

Foto: Predsedništvo RS

PUTIN U BEOGRADU – SRBIJA NA ŠAHOVSKOJ TABLI

Poseta Vladimira Putina koja je u više navrata (tokom 2018) najavljivana i otkazivana, došlo je u trenutku proređenih kontakata Aleksandra Vučića sa zapadnim liderima. Beogradu je to svakako predstavljalo dobrodošlu kompenzaciju. Poseta je takođe koincidirala sa vakuumom moći na Balkanu, što je Putin iskoristio kako bi poslao poruku da bez Rusije nema rešenja balkanskog pitanja. Mada je ruski uticaj na Balkanu ograničen, osim kad je reč o enregetici, Moskva tu situaciju koristi da se nametne kao nezaobilazni faktor.

Dobrodošlica Putinu u Beogradu pokazuje da Rusija i dalje ima jak utjecaj na Balkanu, bez obzira na ozbiljne u Makedoniji i Crnoj Gori (takođe i u Grčkoj). To, međutim ne znači da i dalje ne pokušava uticati na dinamiku tih zemalja.

Visoko odlikovanje, Orden Aleksandra Nevskog kojim je Vučića odlikovao Putin, kako ističe analitičar Boris Varga, sada najveća, a za Putina najjeftinija ruska investicija u Srbiju. Zato će Vladimir Vladimirovič uvek u Srbiju donositi ono što njen nacionalistički deo želi da čuje, a to je da će

se očuvati teritorijalni integritet Srbije i blokirati državnost Kosova.¹ Orden je ujedno garancija da je Vučić državnik i patriota, a ne nacionalni izdajnik kako ga tretira opozicija.

Neki ruski komentatori i analitičari smatraju da je sada trenutak da i Rusija ponudi multilateralni format za "sveobuhvatno balkansko rešenje" koje bi bilo u korist svih intrabalkanskih političkih aktera, kao i onih varegionalnih.² Ocenjuje se da je Putinova poseta istorijski događaj čiji će se efekti sagledati tek za neko vreme – ili će pokazati dobre rezultate ili će to biti kraj Rusije na Balkanu.³

SRBIJA IGRA DVOSTRUKE IGROU

Na međunarodnom planu (globalnom, kontinentalnom i regionalnom), 2019 godina će za Srbiju biti veoma izazovna i teška, s teretom prenetim iz 2018. Znači, i dalje bez definisane geostrateške orijentacije i posledično, konfuzne i kontradiktorne spoljne politike i diplomatije. Takođe, i sa zamrznutim konfliktom s Kosovom koji je, umesto da se na tragu briselskog dijaloga Beograd i Priština približe sveobuhvatnoj normalizaciji odnosa (kako se očekivalo), dodatno "zaleđen".

Ta činjenica u mnogome određuje međunarodnu poziciju Srbije. Dok je s jedne strane, pod pritiskom Zapada, Evropske unije (EU) i Sjedinjenih Država Amerike (SAD) da pitanje Kosova trajno i nepovratno reši prihvatajući realnost nezavisnog i suverenog Kosova, strateško prijateljstvo s

Rusijom, s druge strane, omogućuje taktiziranje, balansiranje i odugovlačenje.

Od prijema Crne Gore u NATO (2016) i sve izvesnijeg pristupanja Makedonije Severnoatlanskoj alijansi već tokom ove godine – što je trenutno najznačajnija geostrateška promena u regionu⁴ – Rusiji je gotovo kao jedino uporište na evropskom tlu ostala Srbija (s pozicijom u Republici Srpskoj, takođe i Bosna i Hercegovina): "Na Balkanu imamo mnogo prijatelja, ali Srbija je naš strateški partner", izjavio je u intervjuu dvojici srpskih novinara predsednik Ruske Federacije Vladimir Putin uoči dolaska u Beograd.⁵ U kontekstu nastojanja Rusije da svoje račune sa Zapadom namiruje i preko Balkana, Moskvi odgovara, između ostalog i održavanje zamrznutog konflikta kad je reč o Kosovu.

To međutim, ne znači da Rusija nema rezervni plan. Ukoliko bi naime, došlo do sporazuma između Beograda i Prištine, Moskva bi, pozivajući se na isti princip mogla da traži međunarodno-pravno legitimisanje aneksije Krima. A, sudeći po ruskim komentatorima i analitičarima, svaku promena granica na Balkanu, Rusija bi iskoristila i za dramatičnije korekcije posebno u Bosni.

Mada Srbija zvanično pretenduje na članstvo u EU, ona ne sledi njenu spoljnu politiku. U prvom redu to važi za nepridruživanje sankcijama koje EU sprovodi protiv Rusije zbog angažovanja u Ukrajini i aneksije Krima. Rusija je zadovoljna takvim stanjem i posebno činjenicom da Beograd ne želi u NATO. Kako procenjuju analitičari, to je za Rusiju od velike važnosti, kako u domenu spoljne politike, tako i na unutrašnjem planu.⁶ Po njima takođe, Balkan za Moskvu pred-

1 <http://balkans.aljazeera.net/vijesti/putin-u-srbiju-dolazi-kao-vladar>

2 to offer a multilateral format of a "general Balkan settlement," which would be undoubtedly beneficial to all

intra-Balkan political actors and extra-regional powers as well.

3 <http://russiancouncil.ru/en/analytics-and-comments/analytics/one-in-300-million-serbia-after-putin/>

4 Rusko Ministarstvo spoljnih poslova zbog promena imena Makedonije, koju smatra "nametnutom spolja", traži raspravu u Savetu bezbednosti (SB) Ujedinjenih nacija (UN), gde ima pravo veta; Politika, 16. januar 2019.

5 Politika, 16. januar 2019.

6 Igor Novaković iz Centra za međunarodne i bezbednosne poslove; Novi magazin, 10. januar 2019.

stavlja korisno područje za projekciju uticaja, ali ne postoji neka sveobuhvatna agenda za ovaj prostor, odnosno ne postoji nikakva "ruska verzija integracija" za ovaj prostor.⁷

Ruska "zaštita" Srbije u Savetu bezbednosti UN povodom Kosova, kao i o drugim, po Beograd neprijatnim pitanjima (stavljanje veta na rezoluciju o Srebrenici pre tri godine, na primer), jedan je od ključnih razloga uzajamne bliskosti. Osim toga, Beograd za Moskvu vezuje odbrambena – nabavka naoružanja i opreme i generalno, vojno-tehnička saradnja – i energetska bezbednost, jer se naftom i gasom snabdeva isključivo istočnim gasnim koridorima koji dolaze iz Rusije. Zbog toga je zainteresovana i za priključak na tzv. Turski tok koji je upravo u izgradnji i čiji bi jedan krak iz Bugarske mogao da, prema Evropi, prođe i preko Srbije.

Kosovo, Turski tok, odnos Srbije sa zapadnim partnerima (pismo američkog predsednika Donalda Trampa predsedniku Srbije Aleksandru Vučiću), bile su u fokusu razgovora predsednika Putina i Vučića tokom susreta u Beogradu.

Osim toga popularnost Vladimira Putina u Srbiji, koji je već nekoliko godina ubedljivo najomiljeniji svetski lider, vlast je iskoristila kao odgovor na mirne građanske proteste koji se, uz sve masovniji odziv održavaju svake subote u Beogradu i drugim gradovima Srbije. Masovni skup pred Hramom svetog Save, Putinu u čast, u organizaciji vlasti i njoj bliske nevladine organizacije "Centar za razvoj Beograda", je i važna uvertira za predizbornu kampanju, ukoliko se Vučić odluči za vanredne parlamentarne izbore u proleće ove godine. Ako je o ovom potonjem reč, Putin se, stavom da se ne obrati ogromnom broju prisutnih⁸ otvoreno distancirao od pokušaja da bude uvučen u unutrašnjopolitičke igre.

7 Isto.

8 Da Putin neće govoriti na skupu pred Hramom svetog Save, auditorijum Radiotelevizije Srbije koja je direktno prenosila Putinovu posetu, obavestila je glavna i

KONKRETNI REZULTATI POSETE

Susret dvojice predsednika, 15. po redu, nije rezultirao dramatičnim obrtom u međusobnim odnosima. Potpisani sporazumi (ukupno 21) odnose se uglavnom na saradnju u infrastrukturi (saobraćajnoj i gasnoj), obrazovanju i modernim tehnologijama. Putin je i ovom prilikom naglasio da "poštuje kurs pristupanja Evropskoj uniji koji je izabralo srpsko rukovodstvo"⁹ uz dodatak da, "za razliku od zapadnih partnera ne pokušavamo da stavimo Srbiju pred veštački izbor: ili ste sa Rusijom, ili sa Evropskom unijom".¹⁰

Za Srbiju bi od najvećeg značaja bila mogućnost priključivanja na gasovod Turski tok. Međutim, ruski analitičari su u svojim komentarima izrazili sumnju u skoro postavljanje drugog kraka gasovoda (prema Evropi). Mada je predsednik Putin najavio 1,4 milijarde dolara za priključak kroz Srbiju, on je istovremeno podsetio na neophodnost garancija EU.¹¹ Analitičar iz Ekspert grupe Veta Ilija Žarski ističe da "trenutno razvoj izvoza u južnom pravcu u značajnom stepenu ometa geopolitički faktor".¹²

Razgovor dvojice predsednika iza zatvorenih vrata, izvesno se odnosio na Evropsku uniju i posebno, NATO. Upravo tokom Putinove posete Beogradu, grčki parlament je podržao vladu premijera Aleksisa Ciprasa, što je otklonilo poslednju neizvesnost o sudbini dogovora Grčke i Makedonije o promeni imena. Time su praktično, Makedoniji otvorena vrata NATO, za šta je već aplicirala. Moskva u tome vidi nastojanje da

.....
odgovorna urednica "Sputnjima" Ljubinka Milinčić koja je prisustvovala konferenciji za štampu na kojoj je Putin rekao da nije na njemu da govori na mitinzima.

9 Politika, 16. januar 2019.

10 Isto.

11 https://www.b92.net/biz/vesti/srbija.php?yyyy=2019&mm=01&dd=18&nav_id=1495290.

12 Isto.

se “Balkan pretvori u još jedno vojno uporište protiv Rusije”.¹³

Aleksandar Vučić nije prešao “crvenu liniju” koju su mu pre nekoliko godina stavili zapadni partneri, prvenstveno SAD: Ruski humanitarni centar u Nišu nije dobio diplomatski status. S druge strane, među potpisanim sporazumima nema onog koji bi Srbiji omogućio povećani izvoz automobila u Rusiju iz kragujevačkog Fiata, do čega je Vučiću izuzetno stalo. To znači da je i Putin ostao iza neke svoje ekonomske “crvene linije”, odnosno računice.

PITIJSKE FORMULACIJE O KOSOVU

Tokom poludnevne posete, protokolarno označene kao radne, najvažnija tema svakako je bilo Kosovo. O tome su ruski i predsednik Srbije razgovarali najviše tokom bilateralnog susreta bez prisustva delegacija obe zemlje. Ono što je nakon toga javno saopšteno nije, međutim, otklonilo dileme i nedoumice.

Vladimir Putin je izjavio da se Rusija zalaže za uzajamno prihvatljivo rešenje Beograda i Prištine, ali bazirano na Rezoluciji 1244.¹⁴ Po rečima Aleksandra Vučića, bez Rusije, odnosno njene snage u Savetu bezbednosti “jasno je da nikakvog rešenja za Kosovo neće biti”, istakavši da će se, pre postizanja bilo kakvog dogovora “posavetovati s ruskim predsednikom”; dodao je, međutim, da je “rešenje još uvek daleko”.¹⁵

Po jednoj školi mišljenja, ruski predsednik je autoritetom i međunarodnom pozicijom, ovim stavom zapravo podržao zamrznuti konflikt. Prema

onima koji ga tako tumače,¹⁶ za Srbiju je to veoma dobro, jer joj ostavlja i vreme i manevarski prostor. Na isti način ga je razumeo i Milovan Drecun predsednik skupštinskog odbora za KiM koji smatra da su Putinove poruke “veoma snažne”: “Srbija sad ima silu zaštitnicu, jaku zemlju uz sebe i u narednom periodu neće biti sama u borbi da se na dugoročan, održiv i miran način reši kosovsko pitanje.”¹⁷

Po drugoj školi mišljenja, tom izjavom Putin je otkrnuo vrata drugoj mogućoj opciji: da u nekom trenutku pristane na prijem Kosova u UN kao nezavisne i suverene države, da bi na taj način međunarodnopravno legitimisao odvajanje Krime od Ukrajine, odnosno pripajanje poluostrva Rusiji. Zagovornici ove škole mišljenja imaju na umu tajne razgovore Vladimira Putina i Donalda Trampa, u Finskoj i u Nemačkoj (s čijom sadržinom nisu upoznati ni najviši zvaničnici u Vašingtonu), kojom su se prilikom dvojica lidera možda dogovorili i o Kosovu.

Razjašnjenju dileme nije doprineo ni šef diplomatije Ivica Dačić koji je lapidarno izjavio da, kad je reč o Kosovu i mogućem rešenju, “Putin sluša nas, a ne mi njega”.¹⁸

ORDEN ALEKSANDRA NEVSKOG

Visoko rusko odlikovanje Orden Aleksandra Nevskog, Vladimir Putin lično je doneo u Beograd i uručio ga Aleksandru Vučiću.

Kao što je Putinova poseta Beogradu u više navrata najavljivana pa otkazivana, tako se nagađalo i o ruskom odličju. Po svemu sudeći, neko je u Beogradu požurio s najavom toliko, da se relativno dugo posle toga činilo da od toga neće

13 Šef diplomatije Rusije Sergej Lavrov, u intervjuu za Srpski telegraf, prema, Politika, 18. novembar 2018.

14 Politika, 18. januar 2019.

15 Isto.

16 Predstavnik Instituta za evropske studije u razgovoru za Televiziju N1, 17. januar 2019.

17 Politika, 19. januar 2019.

18 Radio-televizija Srbije, 17. januar 2019.

biti ništa; to je u opozicionim redovima praćeno podsmešljivim i zloradim komentarima.¹⁹

Nakon što je Putin potpisao ukaz o odlikovanju zbog “velikog ličnog doprinosa multilateralnoj saradnji sa Ruskom Federacijom”, kako je pisalo na sajtu Kremlja,²⁰ polemika o značaju Ordena je nastavljena. To je ponukalo i ruskog ambasadora u Beogradu Aleksandra Čepurina da se oglasi. Kako je napisao na Tviteru, “apsolutno su neprihvatljivi pokušaji da se kroz izmišljotine i laži umanji značaj nagrade”.²¹

Predaju odličja koga je pre Aleksandra Vučića još pre 100 godina primio srpski političar Nikola Pašić (a pre toga kralj Milan) direktno je prenosila televizija. Utisak posmatrača je, da je i taj čin odražavao ambivalentan odnos visokog gosta prema domaćinu: na svaki način uzdržan i sa distancom.

“VELIKI” I “MALI” RUSI

Tradicionalne veze Beograda i Moskve produbljene su tokom nekoliko poslednjih godina u svim aspektima. Obaveštajno, medijsko i naučno-kulturno prisustvo Rusije na delu pokazuje efekte ruske “meke moći”. Prema nedavnom istraživanju Politike i agencije Faktor plus podrška građana Srbije procesu približavanja EU skliznula je na 30 odsto; odnosno, za šest procenatnih poena (36) zaostaje za stavom da bi istovremeno trebalo sarađivati i sa Istokom i sa Zapadom; kad se tome pribroji i 21 odsto onih koji su za okretanje Rusiji, izlazi da su građani Srbije posustali na evropskom putu.

19 Poslanica u Skupštini Srbije Sanda Rašković Ivić pitala je u parlamentu “kome je uopšte trebalo da se bruka i da izmišlja da će Vučić dobiti Orden Aleksandra Nevskog; prema Politika, 11. januar 2019

20 Prema Politika, 8. januara 2019.

21 Prema, Politika, 10. Januar 2019.

Promeni proevropskih sentimenata doprinose i tabloidi koji su pod kontrolom vlasti. Propagandno, oni okreću leđa Zapadu, veličajući tradicionalne veze s Rusijom. U njihovoj interpretaciji aktuelni režim u Kremlju i Vladimir Putin lično, najveći su prijatelj i zaštitnik Srbije na globalnoj sceni kojom se valjaju krupni i nepredvidivi događaji.

Kako na sličan način ulogu Rusije vide i pojedini komentatori i stručnjaci u politički reprezentativnim novinama (Politika, u prvom redu), razkorak između proklamovane proevropske politike i približavanja Moskvi, u javnom diskursu praktično, je sve veći.

Polazeći od teze da će Zapad kad tad uvesti Kosovo u Ujedinjene nacije, a potom nastaviti “s rascepkanjem Srbije”, komentator Politike (i poslanik vladajuće partije u parlamentu) Miroslav Lazanski tvrdi da nam Zapad to radi zbog toga što nas smatra “malim Rusima”.²² Kako dalje ističe, rešenje je u tome da postanemo “veliki” Rusi; to podrazumeva, nabavku “pratećih vojnih igračaka koje idu uz taj status”, prestanak udvoričkog ponašanja prema NATO i iseljavanje Kancelarije za vezu Severnoatlanske alijanse iz zgrade Ministarstva odbrane.²³

Metafora o “malim” i “velikim” Rusima koja je naišla na priličan pozitivan odjek među čitaocima Politike (u rubrici “Pisma čitalaca”), dopala se i nekadašnjem sudiji Vrhovnog suda Srbije, Zoranu Ivoševiću koji smatra da “...valja uputiti apel Rusiji da instalira vojnu bazu na tlu centralne Srbije. Ova baza bi svakako uticala na to da građani Srbije u očima Amerike i čitavog Zapada postanu ‘veliki Rusi’ i budu bezbedniji nego što su bili kao ‘mali Rusi’”.²⁴

22 “Mali” i “veliki” Rusi, Politika, 15. decembar 2018.

23 Isto.

24 Politika, 19. decembar 2018.

REAKCIJE MEDIJA

Mediji u zemljama u regionu su s velikom pažnjom pratili posetu ruskog predsednika. U gotovo svim medijima u Federaciji BiH naglasak je stavljen na Vučićeve reči prema kojima, Srbija ne zaboravlja da je Rusija stavila veto na britansku rezoluciju o Srebrenici. Gotovo svi albanski i prištinski mediji izvestili su da je Putin sa Vučićem razgovarao i o Kosovu i da je Putin ocenio da ponašanje Prištine i odluka o transformaciji Kospovskih bezbednosnih snaga (KBS) u Vojsku Kosova izaziva tenzije u regionu.

Svi svetski mediji su detaljno izveštavali o Putinovoj poseti. Ruske državne televizije su veoma opširno izveštavale o poseti koja je bila udarna vest.

Zapadni mediji su isticali pompezan doček. BBC je u svom izveštaju istakao da je Putin u Srbiju

doputovao na čelu moćne delegacije s ciljem da “zacementira veze sa zemljom koja teži da se pridruži EU”. BBC ističe da u diplomatskom smislu, prijem ruskog predsednika predstavlja podsetnik EU da lojalnost Srbije ne uzima zdravo za gotvo, koja bi trebalo da se drži svojih rokova o pristupanju 2025. godine.²⁵ Agencija Asošijeted pres je istakla da je ruski predsednik euforično dočekan, kako bi pokazao podršku srpskom “populističkom lideru i njegovoj promoskovskoj politici”.²⁶

Nemački Dojče vele navodi da je raskošan doček “viđen kao pokušaj srpskog predsednika Aleksandra Vučića da poboljša svoj imidž posle više-nedeljnih protesta”.²⁷

EU mora sa više mašte i intelektualne hrabrosti da se bavi Balkanom, jer je to i u njenom vlastitom interesu, pre svega bezbednosnom.

²⁵ <https://www.bbc.com/news/world-europe-46892363>.

²⁶ https://www.valdostadailytimes.com/news/national_international/vladimir-putin-gets-lavish-welcome-on-visit-to-ally-serbia/article_8ea4fa2e-33ce-5a58-9b69-3ffd685d-ba9c.htm.l

²⁷ <https://www.dw.com/en/vladimir-putin-to-meet-with-troubled-serb-counterpart/a-47112884>

ZAKLJUČCI

Napetosti u transatlantskim odnosima ide u prilog Rusiji, jer je oduvek i želela slabljenje zapadne alijanse. Putin je svojim dolaskom u Srbiju želeo da to manifestuje. Rusija nije odustala ni od Makedonije ni od Crne Gore. U Bosni već ima jako uporište.

Zapadni Balkan postaje važna arena za Rusiju, ali i za Kinu. Evropska unija je propustila priliku da stvari drži pod kontrolom jer je godinama imala nedoslednu politiku prema Balkanu.

Putinova poseta je velika medijska priča za Rusiju, ali i za Srbiju. Osim toga, predsednik Vučić s obzirom na zvaničnu proevropsku politiku je pokazao da igra dvostruku igru.

Putinova poseta može da se tumači i kao podrška Srbima u širem smislu jer se susreo i sa liderom bosanskih Srba Miloradom Dodikom i sa srpskim liderima iz Crne Gore Andrijom Mandićem i Goranom Danilovićem.

Srpska elita bez podrške Rusije u Savetu bezbednosti ne bi mogla tako dugo držati otvorenim kosovsko pitanje, ali je sada u svojevrsnoj zamci jer nije uzela u obzir cenu ruske podrške.

PREPORUKE

EU mora brzo da deluje i da preduzme što aktivniju ulogu prema celom Zapadnom Balkanu na principima koje je već definisala.

EU mora odlučno da se okrene i drugim akterima u regionu, a ne samo političkim elitama koje prate uglavnom svoje lične interese. Zbog toga su povodljive za uticaje drugih aktera kao što su Rusija, Kina i Turska koje ne postavljaju nikakve uslove.